

The Teacher and the Teaching Profession
Учителят и учителската професия

РОЛЯТА НА УЧИЛИЩЕТО И УЧИТЕЛИТЕ ЗА ПОЛОВОТО ВЪЗПИТАНИЕ НА ДЕЦАТА И ПОДРАСТВАЩИТЕ

Берджухи Лефтерова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме. В настоящата статия се акцентира върху значението на училището и учителя за половото възпитание на децата и подрастващите. Представени са същността на половото и сексуалното възпитание; статусът на училището в съзнанието на учениците като източник на информация и консултиране по въпросите на пола и сексуалността; принципите на подбор на съдържанието на половата и сексуалната информация; изискванията към организацията и педагогическото ръководство на половото възпитание; негативните учителски нагласи, свързани с пола.

Keywords: sex education, gender, sexuality, sexually transmitted infections

Съвременното българско общество е изправено пред демографска криза поради намаляване на раждаемостта и нарастване броя на млади двойки, които се борят с безплодие (270 000 безплодни двойки)¹⁾. Също така, темите за пола и сексуалността са традиционно притеснителни теми за родители, учители и възрастни в България. В този смисъл, половото възпитание на децата и подрастващите придобива все по-голяма значимост поради високия брой на ранни и нежелани бременности, водещи до легални и нелегални аборти (100 аборта на ден в България, като 30% са спонтанни)²⁾, които, от своя страна, предизвикват инфекции и безплодие. Добрата полова просвета и високата сексуална култура на децата и подрастващите намалява и риска от заболявания с половопредавани инфекции и разпространението на живото-застрашаващите СПИН и ХИВ.

С цел изясняване ролята на училището и учителя за половото възпитание на детето е необходимо предварително да се дефинират понятията полово и сексуално възпитание. Половото възпитание е възможно да се определи „като специфично социално-педагогическо взаимодействие“, свързано с „повишаване качеството на половите взаимоотношения и емоционалната удовлетвореност на личността от сексуалното общуване с партньора“. Сексуалното възпитание се явява „иманентна част на половото и... свързано е с целенасо-

ченото предаване и активно усвояване на сексуалния знания и опит, превръщането им във взаимна жизнена практика на субектите на взаимодействието“ (Попова, 1994: 361).

Половото възпитание на детето започва още от неговото раждане и се осъществява от майката, бащата и значимите възрастни. В този смисъл, взаимоотношенията в семейството имат изключително основополагащо значение за:

- формирането на детето като мъж или жена;
- осъзнаването на индивидуалната полова принадлежност;
- изграждане на „собственоличностни“ критерии за женственост и мъжественост;
- усвояване на адекватно „половоролево“ поведение.

В този смисъл, възпитанието е необходимо да „поощрява изграждането на реципрочни и хармонични взаимоотношения между момичетата и момчетата, юношите и девойките“, подпомагащо тяхното взаимно разбиране и опознаване, вживяването „в ролята на другия и изграждането на представи както за социалната роля на своя, така и на другия пол“ (Попова, 1994: 11).

Освен семейството друг не по-малко значим възпитателен фактор за половото възпитание е училището, където детето прекарва по-голямата част от ежедневието си в една от най-важната възраст на половото съзряване и развитие – пубертета и юношеството.

Чрез изследователски данни е установено, че за съжаление, „училището заема твърде нисък статус в съзнанието на учениците в подрастваща и юношеска възраст като източник на информация и консултиране по въпросите на пола и сексуалността“. В тази институция според проучване на Сн. Попова е установено, че има „големи възможности за влияние върху процеса на усвояване и интернализация на половите роли“ (Попова, 2002: 230), но те не са в достатъчна степен оползотворени по посока на „целенасочено овладяване на научни знания и изграждане на отговорно отношение към интимните човешки взаимодействия“ (Попова, 1994: 368).

Като се има предвид тясната връзка на половото възпитание с нравственото и естетическото, то се реализира в училище основно посредством обучението по редица учебни предмети, като философия, литература, изобразително изкуство, биология, анатомия, химия и др. По този начин се осъществява овладяването на разнообразните страни на личностната полова култура, като същевременно се неутрализира въздействието на случайните източници на информация. Преодоляването „на реални предпоставки за поява на сексуални дисхармонии по-късно“ е възможно чрез „непосредственото, доверително общуване между децата и специално подготвени по тези въпроси – педагози и психолози“. В българското училище все още е разпространена предимно практиката на „половата просвета“ чрез „епизодични лекции на училищния

лекар“; която в недостатъчна степен подпомага „половото социализиране на младото поколение“ (Попова, 1994: 368).

В съвременното българско училище се търсят по-ефективни възможности за полово възпитание, като се набляга на екипната работа и включването на различни специалисти от областта на психологията, педагогиката, медицината и др. Усилията се съсредоточават върху разработването и реализирането на една „по-цялостна учебно-възпитателна програма, интегрираща в себе си на различни равнища информация, специално подбрана и редуцирана за учениците от различните възрастови степени, за момчетата и момичетата поотделно и смесено“ (Попова, 1994: 369). Така например се приема за специфично при смесеното полово възпитание „толерантното и дружеско отношение“. Типично за възпитанието на юношите е формирането на чувство за „уважение, защита и помощ на момичетата и девойките“ (Хербарт, 1990: 119), „а за девойките – нежност, стремеж към установяване на хуманно отношение, миротворчество и т. н.“ (Попова, 1994: 364).

Значение за половото възпитание в училище имат освен реализираните учебни програми и различните специалисти (психолози, лекари, гинеколози и др.), а също така и учителят в ролята си на близък и доверен човек за децата. Той вече „престана да бъде източник на информация“, а днес изпълнява нови роли на „модератор, фасилитатор и такъв, осъществяващ мониторинг“, „търсач“, откриващ пътищата за пренос на сложното научно познание в учебно“, „ръководител и управляващ процеса на обучение, пример за подражание, улеснител, посредник, оценител...“ и т.н. (Петкова, 2012: 50). В този смисъл, ролята на учителя е изключително важна за половото възпитание на децата и подрастващите, особено във връзка с даването на пример за „половоролево“ поведение и хуманни взаимоотношения между половете.

За да бъде ефективно половото възпитание в училище, важно условие е учителят да се съобразява с **основните принципи на подбор на съдържанието на половата и сексуалната информация** (Попова, 1994: 364):

- „да се отчита единната, цялостна, биопсихосоциална природа на човека“;
- „изискване да се използва само достоверна, вярна, научна информация“;
- „актуалност и конкретност на възпитателното и образователното съдържание, свързано с половото и сексуалното развитие; подкрепено с примери от реалния живот и общуване между хората, литературата, изкуството и пр.“;
- „половата и сексуалната информация да се представят в единство с разкриване на моралните, естетическите и правните аспекти на общуването между партньорите“;
- „информацията да бъде съобразена с възрастовите, половите и индивидуалните различия“.

Основни изисквания към организацията и педагогическото ръководство на половото възпитание, които учителят е необходимо да следва (Попова, 1994: 366):

- „неприкосновеност на интимната сфера на личността“;
- своевременно представяне на информацията, свързана със сексуалността;
- проявяване на уважение към индивидуалността на ученика, към избора на сексуален партньор и правото на личен живот;
- „активност и съзнателност на всеки субект на педагогическото информиране и консултиране“;
- „нагледност, перманентност и системност в процеса на овладяване и апробиране на информацията при съобразяване с възрастовите, половите и индивидуалните различия“.

В практиката са възможни прояви на разнообразни негативни учителски нагласи, свързани с половото и сексуалното възпитание, изведени въз основа на педагогически, психопатологични и психологични и други изследвания:

- нагласа, свързана с даване на публичност – „разгласяване на „фиксиранни“ интимни взаимоотношения между момчета и момичета с цел потискане, ограничаване на юношеската дружба и любов“;
- нагласа, която стига до страхова невроза – „реален страх от разговори и обсъждания на въпроси, свързани със сексуалността в училище“;
- антиавторитарно ориентирана възпитателна нагласа – „потребността от „изживяване на чувства и агресивност, а не на тяхното потискане“, застъпване за „еманципирано сексуално възпитание“;
- забраняваща нагласа – „табуираща различни прояви на поведението на децата и юношите, съвсем естествени понякога“, като „реалното проявление в училище на юношеската мечта за дружба и любов“, „разговори, обсъждания, шеги по въпросите на сексуалността, „неудобни“ въпроси и пр.“;
- нагласа за „морализаторстване“ – „наставления за необходимостта от запазване на честта и целомъдрието на девойките и разглеждането им единствено като бъдещи съпруги, а не като автономни личности“ (Попова, 2002: 441 – 442).

В последните години проблемът за половото възпитание на практика се поляризира от пълна незаинтересованост до наличие и предлагане на програми с иновационен характер. Голяма част от тях са тематично насочени и предназначени за извънкласна работа, което се обяснява с липсата на достатъчно време и възпитателна компетентност за вграждане на необходимите знания и социални умения у децата от страна на голяма част от учителите. В тази връзка е необходима системна професионална подготовка на учителите, свързана със сексуалното и половото възпитание на учениците. Нужно е актуализиране и обогатяване на учебните програми за полово възпитание по отношение на

съдържащата се в тях информация, технологията на работа, възпитателните методи, форми и средства.

Училището също може да направи много във връзка с половото и сексуалното възпитание на децата и подрастващите чрез организиране на различни мероприятия, дискуссионни форуми, кръгли маси, дни на отворените врати, посветени на проблемите на пола и сексуалността.

БЕЛЕЖКИ

1. <http://doctoronline.bg/articles/2253/270-000-bezplodni-dvojki-v-Balgariya>, 08.06. 2015 г.
2. <http://www.abort.bg> , Шест причини за аборт и шест милиона аборта по-късно..., 08.06. 2015 г.

ЛИТЕРАТУРА

- Бостанджиев, Р. (1984). *Педагогически основи на половото възпитание*. София.
- Петкова, И. (2012). *Подготовка и квалификация на българския учител*. София: Св. Климент Охридски.
- Попова, Л. (1994). Полово възпитание и развитие. Под ред. на Л. Димитров, *Теория на възпитанието* (стр. 356 – 375). София: АСКОНИ-ИЗДАТ.
- Попова, Л. (2005). Полово възпитание и развитие. Под ред. на Л. Димитров, *Теория на възпитанието*. София: Вета Словена – ЖГ.
- Попова, С. (2002). *Полово възпитание на учениците*. София: Вета Словена – ЖГ.
- Хербарт, Й. Ф. (1990). *Избрани педагогически произведения*. София: Народна просвета.

REFERENCES

- Bostandzhiev, R. (1984). *Pedagogicheski osnovi na polovoto vazpitanie*. Sofiya.
- Petkova, I. (2012). *Podgotovka i kvalifikatsiya na balgarskiya uchitel*. Sofia: Sv. Kliment Ohridski.
- Popova, L. (1994). *Polovo vazpitanie i razvitie*. Pod red. na L. Dimitrov, *Teoriya na vazpitanieto* (str. 356 – 375). Sofia: ASKONI-IZDAT.
- Popova, L. (2005). *Polovo vazpitanie i razvitie*. Pod red. na L. Dimitrov, *Teoriya na vazpitanieto*. Sofiya: Veda Slovena – ZHG.
- Popova, S. (2002). *Polovo vazpitanie na uchenitsite*. Sofia: Veda Slovena – ZHG.

Herbart, Y. F. (1990). *Izbrani pedagogicheski proizvedeniya*. Sofia: Narodna prosveta.

THE ROLE OF THE SCHOOL AND THE TEACHER FOR SEXUAL EDUCATION OF CHILDREN AND ADOLESCENTS

Abstract. This article focuses on the importance of the school and the teacher for the sexual education of children and adolescents. The nature of gender and sexual education; status of the school in the consciousness of students as a source of information and consulting on the issues of gender and sexuality; principles of selection of the content of gender and sexual information; requirements for the organization and pedagogical guidance on sex education; negative teacher attitudes related to gender are presented.

Dr. Berjuhi Lefterova, Assist. Prof.

Faculty of Education
University of Sofia
Sofia, Bulgaria
E-mail: berdjuhi@abv.bg